

[K] **NEW YORK, PARIJS, OOSTENDE, BRUSSEL,
GENT: ENSORMANIA IN 2010**

In 2010 is het honderd vijftig jaar geleden dat James Ensor geboren werd in Oostende, de stad waar hij in 1949 overleed. Het lijkt alsof de tentoonstelling die in 2009 van het MoMA in New York (28 juni tot 21 september 2009) naar het Musée d'Orsay in Parijs (20 oktober tot 4 februari 2010) reisde, werd opgezet om Ensors geboorte- of sterfjaar te herdenken, maar dat is niet het geval. De expositie kwam eerder toevallig tot stand dankzij onverwacht vrijgekomen ruimte in het tentoonstellingsprogramma. Wat verzekerings- en transportkosten betreft, is Ensor naar de normen van het MoMA ongetwijfeld niet vreselijk duur. Bovendien was het Musée d'Orsay bereid om in de kosten te delen en wilde zowel de Vlaamse als de Belgische overheid de tentoonstelling financieel ondersteunen.

Voor de conservators van het MoMA is Ensor natuurlijk geen onbekende. In de canon van de moderne westerse kunst bekleedt hij al lang een belangrijke plaats naast internationale kunstenaars als Odilon Redon, Henri de Toulouse-Lautrec, Ferdinand Hodler of Edvard Munch. In tegenstelling tot René Magritte of Paul Delvaux blijft Ensor evenwel nog steeds in de eerste plaats een kunstenaar voor kunstenaars en kenners. Het MoMA is niet toevallig ook de gelukkige eigenaar van *De beproeving van Sint Antonius* (1887), en Ensors allereerste volwaardige maskertaferel *Maskers bedreigen de dood* (1888), twee van de weinige cruciale werken van Ensor die niet in Belgische musea en privéverzamelingen worden bewaard. Na het overlijden van Ensor waren het MoMA en het Koninklijk Museum in Antwerpen in 1951 (onafhankelijk van elkaar) al de eersten om een retrospectieve tentoonstelling te organiseren. Sedert dat jaar heeft een aantal Amerikaanse kunsthistorici zich ook grondig beziggehouden met de kunst van Ensor en zijn collega's bij de Brusselse kunstenaarsvereniging Les XX. Het MoMA kon zo rekenen op het advies van professor Susan Canning, die sedert meer dan vijftig jaar het werk van James Ensor bestudeert. Het opzet van de tentoonstelling en de catalogus verried meer dan alleen maar het advies van Canning. Aan de hand van negentig schilderijen en een veertigtal tekeningen en etsen gaf het MoMA een mooi uitgebalanceerd

Albert Einstein, Marcel Abraham, Anatole de Monzie, James Ensor in de tuin van het restaurant Au Coeur Volant in De Haan-Wenduine, 1933, Oostende, Kunstmuseum aan zee. Collecties Provincie West-Vlaanderen en Stad Oostende, copyright Photo Antony.

en helder geordend beeld van de bestanddelen van zijn moderniteit: de vernieuwende en wat curator Anna Swinbourne Ensors allegorische behandeling van het licht noemt, de vooraanstaande betekenis van het satirische, zijn overbekende belangstelling voor het carnaval en de wijze waarop hij voortdurend in zijn eigen werk optreedt als personage. In de tentoonstelling werd de overgang van Ensors vroege, realistische werk, naar de modernistische grotesken, op een voorbeeldige wijze gemaakt via vroege werken die door Ensor zelf omstreeks 1886 bij wijze van experiment werden aangevuld met nieuwe irreële motieven, zoals het *Zelfportret met de bloemenhoed* (1883 en 1887-'89?) en *De mystieke dood van een godgeleerde* (1880 en 1886). Dit geheel leidde de bezoeker logisch tot de nog de steeds verbluffende tekeningen uit de reeks *De Aureolen van Christus of de gevoeligheden van het licht* van 1885-'86 en *Adam en Eva verdreven uit het paradijs* van 1887 — werken die getuigen van Ensors zoektocht naar een expressief alternatief voor het Franse impressionisme.

De belangstelling van de Amerikaanse kunstwereld voor het werk van Ensor wortelt in de vlucht van

Duitse kunstliefhebbers en -handelaren voor het naziregime. De artistieke vernieuwingen van Ensor werden omstreeks 1900 opgemerkt door Paul Klee, Emile Nolde, Wilhelm Fraenger en andere Duitse kunstenaars en critici. Sedertdien is Ensor de Duitse kunstwereld blijven boeien. Het Von der heydt-museum in Wuppertal maakte in 2008 een tentoonstelling over Ensor en de kunst van de twintigste eeuw.

Voor Ensor zelf was Parijs ongetwijfeld de hoofdstad van de moderne kunstwereld. Hij wilde er zijn werk graag tentoonstellen. Het tijdschrift *La Plume* publiceerde in 1898 naar aanleiding van de kleine tentoonstelling van prenten en tekeningen in het Parijse Salon des Cent bijzonder boeiende getuigenissen van Pol De Mont, Maurice Maeterlinck, Max Elskamp, Edmond Picard, Emile Verhaeren en andere vrienden van de schilder. Hoewel er sedertdien nog tentoonstellingen waren in het Musée d'Art Moderne (1954) en het Petit Palais (1990) blijft de houding van de Parijse kunstwereld gereserveerd.

De tentoonstelling in Parijs opende met een bizarre confrontatie van motieven uit Ensors

leefwereld: zijn vader lezend aan het venster, schouder aan schouder met vissen op de keukentafel, twee zielige dronkenlappen naast fictieve scènes uit het burgerleven. Een hele zaal werd vrijgemaakt voor de presentatie van een vijftigtal interessante, grotendeels onbekende maar niet echt belangrijke tekeningen uit het prentenkabinet van het Louvre en de spectaculaire experimentele tekeningen die in het MoMA een ereplaats kregen, werden hier verwaarloosd. En de tentoonstelling besloot met een achterhaalde identificatie van “de meester van de honderdtwintig zelfportretten” in skeletten, maskers, haringen, Christussen enz. Maar de gelegenheid om van Ensors bijzonder ambitieuze *Oestereetster* (1882) of *De intrige* (1890) verder te wandelen tot de schilderijen van Daubigny, Courbet, Manet, Monet, Redon, Gauguin of Van Gogh die Ensor zelf had kunnen zien, blijft uniek en komt niet snel weer terug. De mogelijkheid om deze tentoonstelling nog eens te tonen in een Belgisch museum, op een boogscheut van Parijs, was uiteraard uitgesloten. De driehonderdzeventig werken tellende retrospectieve die de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België in 1999 organiseerde, zou bovendien nog vers in het geheugen mogen liggen.

Maar in Oostende heeft de Ensorverzameling van de stad na een onzichtbaar bestaan van bijna vijf jaar eindelijk een plaats gekregen in het voormalige Provinciaal Museum voor Moderne (Belgische) Kunst, dat onlangs werd omgedoopt tot Mu.Zee. Met de expositie *Bij Ensor op bezoek*, die nog te bezoeken is tot 29 augustus 2010 en die gewijd is aan de vele kunstenaars, schrijvers, cineasten, museumdirecteurs en verzamelaars die Ensor in Oostende bezochten, hoopt Mu.Zee een breed publiek te bereiken. Hoewel de tentoonstelling overvloedig veel werk van Ensor toont, staat hier niet zijn kunst maar wel zijn imago centraal. En wordt geprobeerd om op een spectaculaire wijze de leefwereld van een verrassende en bizarre man te suggereren, hier en daar veeleer documentair aangevuld met een werk van de Belgische en Europese kunstenaars die hem bewonderden en opzochten in de stad die zich toen nog ongegeneerd de koningin der Belgische badsteden mocht noemen.

Maar ook Brussel deelt in 2010 in de Ensormania. De Brusselse kunsthall BOZAR en het Antwerpse Koninklijk Museum hebben de handen in elkaar geslagen om in de loop van het najaar in Brussel

aan de hand van de ongeëvenaarde Ensorverzameling van het Koninklijk Museum de toeschouwer een blik te gunnen in de keuken van de meester. De Antwerpse verzameling telt niet alleen het grootste aantal meesterwerken, maar biedt ook een vrijwel complete weergave van de artistieke diversiteit van Ensors oeuvre. Bovendien beschikt het museum over een overvloed aan nooit eerder tentoongestelde studies, krabbels, brieven en documenten die het mogelijk maken om over de schouder van de kunstenaar mee te kijken naar de realisatie van de landschappen, de burgersalons, *De mystieke dood van een godgeleerde*, *De man van smarten*, *De verbazing van Wouse* en andere topstukken.

In New York werd Ensor goed onthaald, naar schatting bezochten meer dan driehonderdduizend liefhebbers de tentoonstelling in het MoMA. Ook de pers was enthousiast. Nogal wat critici en kunstenaars keken met bewondering naar de schijnbaar zorgeloze wijze waarop Ensor zonder oog voor decorum de meest uiteenlopende stijlen en genres naast en door elkaar gebruikte. Dit kenmerk zou Ensor, misschien meer nog dan een pionier van het modernisme, tot de lieveling van de postmodernisten kunnen maken. De vraag naar de overeenkomsten van Ensor met de kunst van na de Tweede Wereldoorlog staat centraal in de tentoonstelling die het SMAK en het Museum voor Schone Kunsten in Gent gezamenlijk organiseren in het najaar van 2010.

HERWIG TODTS

Zie www.moma.org, www.musee-orsay.fr, www.muzee.be, www.bozar.be, www.kmska.be en www.mskgent.be.